

ban használt zsolnárdallamokra az eddigi *a* és *b* mellett egy harmadik (*c*) letét is készült. A számos 2 és 3 szólamú tétel mellett a diplomás orgonista-kántorok részére a tavaly megjelent *Alternatív koráliskolában* már megismert —az énekdallamot a basszusban vagy tenorban megszólaltató— tételek alkotják az új ének-kíséretetek technikailag nehezebb rétegét. A konferencia meghívottjaként Karasszon Dezső szöveg az új korálkönyv fent ismertetett alapelveiről, aki ez alkalommal vehette kézbe a Kálvin Kiadónál pár napja megjelent könyvét. (...nyisd meg a mi ajakinkat... — *Bevezetés a magyar református egyházzene világába*) Az inspiratív, jó hangulatú eszmecsere során az új korálkönyv számos tétele zendült fel a kecskeméti Öregtemplom kitűnő orgonáján.

A Református Egyházzenei Konferenciához idén Kántorképző Napok kapcsolódtak kedd délutánnal kezdve. A résztvevők csekély létszáma miatt ez a program csak részben valósulhatott meg. Bár a mai, egyre nehezedő körülményeket ismerve érthető a kántorképzésre és kántortalálkozókra jelentkezők csekély száma, a gyülekezetekben zenei szolgáltatásokat végzők továbbképzéséről, tanácsolásáról és az egymás közötti kapcsolatok építéséről, ápolásáról mégsem mondhatunk le. Legközelebb július 5-én Miskolcon a Református Gimnáziumban, majd október 11-én szombaton Csákváron lesz kántortalálkozó, melyre elsősorban az adott körzetben működő egyházzeneszereket és kántorokat várják.

A kecskeméti konferencia és kántorképzés a helyi gyülekezet istentiszteleti alkalmaihoz kapcsolódva vasárnap du 4 órakor Monostori Ferenc orgonahangversenyével, majd egy különleges konfirmációs-úrvacsorai istentisztelettel kezdődött és szerdán délben orgonamuzsikával zárult, melyen a résztvevők játszottak. A reggeli templomi istentiszteleteket szintén az egyházzenei szolgáltatások tették gazdagabbá, esténként pedig többszólamú zsolnáros istentisztelet keretében szólaltak meg a hálaadás hangjai.

Orgonaszentelés Vértesen

A Létavértes-Vértesi Egyházközség templomában emberöltőnyi némaság után április 13-án délután újra megszólalt a szakszerűen restaurált orgona. A felszentelő áldás előtt ígét hirdetett *Bölcskei Gusztáv* püspök az 1Pt 5,6–14 alapján.

Több mint százharminc éve annak, hogy először csendült fel orgonaszó a vértesi templomban. Talán akkor is ehhez hasonló várakozással hallgatta a gyülekezet a templomteret betöltő, nemesen zengő hangokat, amelyek a gyülekezet első orgonistájának, *Mátyás József* kántortanítónak a keze alatt megszólaltak.

Két embernek mindenképpen kiemelt szerepe volt ennek az élménynek a létrehozásában. Az egyik az orgonát adományozó *Tallódi István*, egykori presbiter, aki 1876. július 16-án a presbiteri gyűlésen felajánlotta, hogy kész saját

költségén 1000 forintra menő összegig egy új orgonát csináltatni és a mű minden költségét fedezni, „ha az egyház az orgona elkészítését bizonytalan időre nem halogatja, hanem azt minél előbb elkészítteti, egyebet nem kívánván, mint hogy az ő és boldogult neje nevei aranyos betűkkel az orgonára reá tétessenek.”¹ Az adománytevő állta a szavát, ezért olvasható ma is az orgona homlokzati tympanonjában a felirat: „Készíttették Tallódi István és neje Dan Mária. 1877.”

A másik megjegyzésre méltó név az orgonaépítőé, akit körültekintően választottak ki. Tudakozódtak az akkortájt Álmosdon, Csokalyban és Sárrétudvariban készült hangszerek építői után,² de mégsem közülük választottak, hanem a Tiszántúl legjelentősebb orgonaépítőjétől, a Debrecenben működő Kizsel Istvántól (1820–1880) rendeltek orgonát, akinek az alkotása 1868-tól remekül működött a szomszédos Nagylétán, a református templomban.

Kizsel István műhelye korábban Nagyváradon volt, így Erdélyben is állított orgonákat 1850 és 1868 között. 1868-tól szülővárosába, Debrecenbe tette át a székhelyét. Az 1870. évi népszámláláskor 7 főt foglalkoztatott. 1871-ben a Debreceni Református Egyháztanács ösztöndíjával nyugat-európai tanulmányutat tett, hogy megismerje az orgonaépítészeti újabb eredményeit és felkészüljön a Kistemplomba állítandó nagyorgonája felépítésére. Különösen a Merklin-Schütze cég francia romantikus stílusban épült orgonáit vette szemügyre. Járt a franciaországi Nancy-ban, és átment Svájcba is, hogy megnézze a Kálvin egykori templomának új orgonáját Genfben.

Az 1877-es esztendő különösen mozgalmas lehetett számára, hiszen ez év elején választották meg a debreceni asztalos ipartársulat elnökévé (február 11.),³ július elején állította fel új orgonáját a furtai római katolikus⁴ templomban, majd nem sokkal ezután készülhetett el a vértesi hangszerrel, s karácsonyra fejezte be a nagykőrösi református templom orgonájának átépítését és 25 regiszteresre bővítését.⁵

Kizsel István korának egyik legképzettebb és országos híré orgonaépítője volt, aki számos kisorgonája mellett több két- és hárommanuális orgonát épített. Mivel művei közül többet átépítettek, ezért a megmaradtak különös figyelmet érdemelnek.

A Vértésre készült egymanuális, pedálos, 8 regiszteres, csúszkaladás mechanikus orgonája elkerülte az átépítést, de egy-két kisebb javítástól eltekintve nem is volt rendszeresen karbantartva, ezért hosszú évek óta némán állt a karzaton.

Már 2001-ben is felmerült a felújítás gondolata, de változást csak a 2006. év hozott. Ekkor a vértesiek svájci testvérgyülekezete, a lelkipásztor, *Johannes Josi*

¹ TtREL I. 241.b.2. A Vértesi Református Egyházközség Presbiteri Jegyzőkönyvei. 1876. július 16-i ülés 3. pont.

² TtREL I. 241.b.2. A Vértesi Református Egyházközség Presbiteri Jegyzőkönyvei. 1876. augusztus 6-i ülés 2. pont.

³ Debrecen. 1877/32. szám, február 14. 1; 1877/36. szám, február 20. 2.

⁴ Protocollum Parochie et Ecclesiae Furtensis... Anno 1797-től. 28. lap: 1877. július 7.

⁵ Debreceni Ellenőr 1877/238. szám, december 10.

kezdemenyezésére, 15 ezer svájci frankot adott a felújításhoz. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal 2007. április 4-én védetté nyilvánította a vértesi Kiszel-orgonát. A Nemzeti Kulturális Alap 2 millió forinttal támogatta az egyházközség pályázatát. A gyülekezetben is gyűjtés indult, *özv. Tarsoly Józsefné* pedig 1 millió forintot adományozott. A munkálatokat a három ajánlattevő közül kiválasztott *Paulus Frigyes* budaörsi orgonaépítő végezte a 2007. január 30-án készült restaurálási tervvel és árajánlattal összhangban. A szakszerűen restaurált orgona 2008. február 29-ére készült el.

A szakértői feltárás kiderítette, hogy a vértesi orgonaépítésről a levéltári anyag csekély, szerződés, eredeti diszpozíció, átvételi jegyzőkönyv és egyéb eredeti feljegyzés az orgona szerkezetére nézve nem maradt fenn. A hangszer állapota miatt a restaurálás során egykorú Kiszel-orgonák analóg megoldásait is figyelembe kellett vennünk. Ebben a Furtán, Nyírmeggyesen és Szeghalomban található orgonái segítettek bennünket.

A restaurálás előtti regiszternevek, feliratok hiányosak voltak, illetve több esetben nem feleltek meg a menzúráknak, a sípok kialakításának, ezért visszaállítottuk a Kiszel-orgonákra jellemző elnevezéseket.

Restaurálás előtti állapot:

Principál	8'
Oktáv	4'
Quinta	2 2/3'
Picoló	2'
Mixtur	2'
Flóta	4'
Födött	8'
Apertabass	8'

A jelenlegi feliratok:

Principál	8'
Octav	4'
Quinta	2 2/3'
Superoctav	2'
Mixtur 3f	2'
Flauta	4'
Gedackt	8'
Octavbass	8'

A munkálatok során kitisztították az orgona sípjait, minden szerkezeti egységét, így az orgonaházat és a játszóasztalt is.

A homlokzatban, az I. világháborúban rekvirált sípok helyén festett horgany sípok álltak. Az eredeti homlokzati sípakasztók hiánytalanul megmaradtak, ezért az egykori sípbősséget pontosan meg lehetett állapítani. Ennek alapján orgonafémből (70%-os ón-ólom ötvözet) pótolták a Principál 8' és Octav 4' homlokzati sípjait.

Az idők során számos további sípot elvittek az orgonából, melyeket később horgany sípokkal és nem az eredeti méretezés szerint pótoltak. Ezeket most ismét az eredeti méretnek megfelelő, orgonafémből készült sípokra cserélték. A fasípok egyedi méretezésűek, a kellő javítások után mindössze 1 db új pedálsípot kellett pótolni. A játszóasztalon —a szükséges asztalosipari javításokon túl— a bútor hiányzó elejét kellett az analóg hangszerek mintájára elkészíteni. Az orgonapad mintája a szeghalmi volt. A regiszterfeliratok porcelánból készültek el, ugyancsak az analóg hangszerekről vett minták alapján. A mechanika hiányai kiegészültek, s amit csak lehetett, a belső szerkezet eredeti

elemeiből felújítva megtartottunk. A velatúrakarok és a regisztervinklik vasból készültek, béleletlenek, és úgy is maradtak. A csúszkák járata és a regiszterhúzás beszabályozása megtörtént. A törött, időközben pótoltt traktúrarészeket és a korrodált traktúravégeket az eredeti méretek szerint újakra cserélték. Kijavították a manuálszelláda repedéseit és a ragasztási hiányosságokat. A szelepszekrényt gyalulással újra kellett egyengetni és át kellett papírozni. A csúszkák tölgyből készültek, rovátkoltak, a szelládán bőrtömítéssel (jó állapotban megmaradt). A pedálszelládán nincs csúszka. A regiszterhúzó a szél útját nyitja-zárja. A szelepek hátul ragasztottak, bőrozésüket cserélni kellett. A szelepeket elől, két oldalon vékony stifteket vezetnek meg, melyek egyengetés után újra felhasználásra kerültek. Az eredeti szeleprugókat már korábban is cserélték, így azok sokfélék voltak. Az összes rugó cseréje szükségessé vált. Kiszél pulpétázásként lepapírozott rézcsíkot alkalmazott, mely beavatkozás nélkül megmaradt. A síptőkék anyaga fenyő, alsó svartnija tölgy. Gyalulással történő egyengetésük, szükséges javításuk megtörtént. Újra megfelelően illesztve a csúszkák kellően zárnak, de nem szorulnak. A törött, sérült sípakasztókat, rasztereket kijavították, pótolták.

Az orgona szélellátását párhuzamos leveles fúvó biztosítja, kézi fújtatással. A teljes előregedett bőrozést cserélni kellett. A kézi fújtatás lehetősége a restaurálás után is megmaradt. Az orgonaházon belül Laukhuff fújtható ventilátor motort építettek be.

A nemesen zengő hangokat élmény volt hallani a tele templomban. A vértesi énekkar mellett közreműködött a *Schwarzenburg-Guggigsbergi kórus*, *Áchim Erzsébet* orgonaművész, *Szűcs Marietta* fuvolista és *Fekete Károly* orgonaszakértő. Köszöntést mondott *Derencsényi István* esperes, *Fazakas Sándor* rektor, *Kocsis Róbert*, a megyei közgyűlés alelnöke, *Márton Attila* országgyűlési képviselő, *Johannes Josi* lelkipásztor és *Menyhárt Károly* polgármester.

Fekete Károly

Megújul Erdély legrégebbi orgonája Küküllőpócsfalván

A Vámosgálfalvához tartozó *Küküllőpócsfalván* van Erdély legkisebb, állandó lelkésszel rendelkező református gyülekezete. Ugyanitt található *Erdély legrégebbi orgonája*, ma is használható. Az orgona jelenleg nincsen a templomban, mert Nagyszebenben *Herman Binder* orgonaépítő mester restaurálja. A hangszer 1693-ból való, manuális, fújthatós rendszerű. Szebenben készítette egy ismeretlen mester, onnan Zágorba, majd Balavásárra került, innen 1850 és 1855 között vásárolta meg a pócs-

falvi gyülekezet. Bár nem szerepel a Művelődési Minisztérium listáján, a püspökségi levéltárban azonban igen, innen tudjuk, hogy mekkora értékről van szó. A felújítás finanszírozását egy svájci alapítvány vállalta 9000 euro összegben, melyben benne van a szekrény felújítása is, amelyet a szovátai *Mihály Ferenc* vállalt el. Az orgona talán legfőbb érdekessége, hogy hét rétegnyi olajfestéket kapartak le róla, és kiderült: az eredeti színe fekete volt.

BT